

Yerel yönetimler penceresinden mekân ve sağlık

Dr. Salih Kenan Şahin

1967 yılında Erzurum'da doğdu. Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesinden mezun oldu (1990). SSK Amasya Suluova Dispanserinde mecburi hizmetini, Kartal Eğitim ve Araştırma Hastanesi Enfeksiyon Hastalıkları Kliniğinde Uzmanlığını, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü'nde İşletme Yüksek Lisansını tamamladı. Özel sağlık kuruluşlarında yöneticilik yaptı. 2005 yılında SSK İstanbul Sağlık İşleri Bölge Müdürü oldu. Genel Sağlık Sigortasının kuruluş çalışmalarına katıldı. Mart 2009'dan beri Pendik Belediye Başkanlığı görevini yürüten Dr. Şahin, evlidir ve 3 çocuk babasıdır.

İnsan, yaşadığı mekânı şekillendirir; yaşadığı mekân da insanı... Bu karşılıklı etkileşim, tabii ve fitridir. Birey açısından yaşadığı ev, kullandığı yol, çalıştığı iş yeri, soluduğu hava, park, bahçe, yeşil alanlar, okul, cami ve diğer sosyal kültürel yapılar, mekânı oluşturur. Tabiatın belirlenmiş kuralları vardır. İnsan da tabiatla yaşayan bir varlık olarak, yaşadığı mekânı belli kurallar çerçevesinde etkiler ve bu mekândan etkilenir. Örneğin temiz bir çevrede yaşayan insanın hayatındaki her alanda daha derli toplu, daha düzenli olduğunu görürüz. Yeşilin bol olduğu bir çevrede yaşayan bireyler, yeşille hemhal olmayı, doğayı korumayı ve sevmeyi öğrenir. Kendisini daha enerjik hisseder, yaşama karşı heyecanı artar. Yoğun yapılaşmanın olduğu alanlar ise insanı ruhen ezer, can sıkıcı hale getirir. Tarihi yapıların bulunduğu kentlerde tarih ve kültür hassasiyeti çok daha güçlüdür. Bu tarz kentte yaşayan insanlar hem tarihi ve kültürel miraslarına sahip çıkarlar, hem de kültür ve sanatla iç içe bir yaşam tarzı belirleyerek kent medeniyetlerine katkı sunmaya çalışırlar.

İnsan, mekânı yine belli kurallar çerçevesinde belirler. Zira soğuk bir yerdeki mekân algısı ile sıcak bir yerdeki mekân algısı bir değildir. Burada iklim faktörü belirleyici bir unsurdur. Yine düz bir arazideki mekân algısıyla, eğimli bir arazideki mekân algısı bir değildir. Doğa ve iklim şartlarından sonra mekânı belirleyen en önemli unsurlardan biri ise ekonomik durumdur. Örneğin liman

kentleri tarih boyunca hep gelişen yerler olmuşlardır. Ulaşımın ağlarının yaygın olduğu bölgeler geçmişten günümüze kadar prestiji yüksek ticaret merkezleri haline almıştır. İpek Yolu ve Baharat Yolu üzerindeki kentleri bu duruma örnek gösterebiliriz. Ekonomisi güçlü olan yerlerde bir mekân tasavvuru oluyor ve bu mekân tasavvuru zaman içerisinde hayata yansıyor. Ekonomik açıdan zayıf olan bölgeler ve yerleşim yerlerinde ise daha bir fukaralık gözleniyor, yerleşim yerleri birbirine benziyor, zengin bölgelerle kıyaslandığında ciddi bir fark ortaya çıkıyor.

Mekânın belirlenmesinde önemli unsurlardan biri de beşeri güçtür. Toplumun eğitim düzeyi, gelecek vizyonunun belirlenmesinde son derece belirleyici ve kritik bir unsurdur. Öngörü seviyesi düşük olan toplumlar günün sonuna huzur içinde erişmeyi planlarken, kültürel anlamda gelişmiş toplumlar yüzyıllar sonrasına ulaşacak örnek mekânlar oluşturmuşlardır. Onların öngörülleri çağları aşmıştır.

Günümüzde kamusal alandaki gelişmeler, kurumsal yapıları öne çıkarmıştır. Bugün toplumların önemli bir kısmı kentlerde yaşamaktadır. Dünyanın pek çok gelişmiş ülkesinde bugün kentlerde oturan nüfus yüzde %70'in üzerindedir. Bu oranın gelecek 50 yıl içinde yüzde 90'lara ulaşacağı beklenmektedir (1).

Bugün dünyamız kentlerden yönetiliyor. Kentlerde mekânın kurallarını ise be-

lediyeler belirliyor. Belediyeler elbette doğanın, ekonominin ve kentte yaşayan insanın mekâna etkisini yok sayamaz. Bu etkilerle beraber bugün mekânla ilgili kuralları yerel yönetimler belirlemektedir. Yerel yönetimlerin güçlü olduğu, rasyonel çerçevedeki kurallarını etkili uygulandığı kentler daha planlı ve daha yaşanılabilir kentlerdir. Yerel yönetimlerin güçlü olduğu toplumlarda mekânla ilgili kuralları belirleyen kadrolar, kentin bulunduğu konumu, ekonomik faaliyetlerini ve kentlerin süreç içindeki etkisini iyi değerlendirmişlerdir. Bu kadrolar etkili planlar oluşturmuş ve bu planları tam olarak hayata geçirerek nitelikli kent oluşturmayı başarmışlardır. Türkiye'de hayatın hızının, yerel yönetimlerin gelişiminden ve kurumsal gelişiminden daha hızlı olduğu bir dönemde kentleşme olmuş ve bu da "anarşik bir kentleşme"yi oluşturmuştur. Tabiatla ekonomik hayatla uyumlu, ihtiyaç odaklı ve kalite algısı yüksek mekânların oluşturduğu kent, insanı ruhen ve bedenen daha sağlıklı kılar. Kent, insanların ruh sağlığı açısından, bireyin stres kapasitesini etkilemesi açısından çok belirleyicidir. Yeşilin ve temiz havanın az olduğu, kocaman binalar arasında kaybolan birey, elbette mutsuz, umutsuz ve daha stresli olacaktır. Bugün kentlerde dikey yerine yatay, yoğun yapılaşma yerine yeşili bol olan bir yapılaşmanın hâkim olması, aynı zamanda büyük metropoller yerine yönetilebilir ölçekte kentlerin oluşturulması, ciddi bir hassasiyet olarak öne çıkmaktadır.

Konut, kent mimarisinin temelidir. Eskiler sade ve öz ifadelerle anlatırlardı meramını, tıpkı sağlık ve mekân ilişkisini “güneş girmeyen eve doktor girer” atasözünde anlattıkları gibi... Konutların belli özelliklere sahip olması gerekiyor. Gerek yaşayanların sağlıklı bir yaşam sürdürmeleri, gerekse kent kültürünün yansımaları olarak konutlar önemlidir.

Anadolu’dan göçüp geldiğimizde, ev sadece barınabileceğimiz bir mekândı. Kent olgumuz ve yaşam mekânlarımızı düzenleme gibi bir ihtiyacımız yoktu. Neden? Çünkü yaşam mekânlarını düzenlemede idare edecek bir yönetim gereklidir. Ancak halk baktı ki her seçimde bir kat daha atılıyor ve bu katlar gelir sağlıyor; bu durumda evler sadece barınabilecek mekânlar olmaktan çıktı ve “kazanç aracı” oldu.

Sadettin Ökten’in ifadeleriyle “*Apartmanın oluşum sürecine bakarsanız, onun arkasında çok önemli birkaç yüzyıllık bir birikim var. Tüm bu birikim, bir tarihsel maceranın ve bir tarihsel zaruretin sonucu olarak bir ürün olarak ortaya çıkmış. Ortaya çıktığı toplumlarda konut ihtiyacına da bir çözüm getirmiş. Yani apartmanı, daha doğru bir ifadeyle “çözümü”, içinde bulunduğu toplumsal ve tarihsel süreçten soyutlayamazsınız (2).*” Bu sürecin en önemli sonucu komşuluktur. Bizler kültür olarak avlulu evlerden, iç içe geçmiş konutlardan sıyrılıp, yüksek duvarların arkasında bireysel hayatlar yaşamaya yöneliyoruz. Bu süreçte sadece mimarimiz değil, ruhsal süreçlerimiz de

değişime uğruyor, kültürümüz de...

Kültürümüzde anne babanın var olduğu büyük aile kavramı yaygındı. Çocukların eğitiminde büyüklerimiz rol oynar, geleneklerimiz böylece yeni nesillere aktarıldı. Şimdi küçük aile tiplerinin yaygınlaşmasının en önemli sebebi, yaşam şekillerinden önce barınacak mekân şekillerinin değişmesidir. Bizler toplumun ihtiyaçlarını gözetmeli, talepleri dikkate almalıyız. Çünkü mekânla birlikte aile, aileyle birlikte yaşam şekilleri değişmekte, yıpranmakta ve sonucunda bireyin ruhsal ve manevi açlığıyla birlikte yönelimleri farklılaşmaktadır.

Bireysel tercihler zamanla genelleşerek bireyden bağımsızlaşır ve toplumsal tercih haline gelir. Genel kabul gören özellikler popüler olur. Popüler kültür, tercihlerin yönlendirdiği, anlık bilgilere göre şekillenir. Konut tercihinde halkın birinci önceliği -maalesef- prim yapan konutlar olduğundan ev tiplerimiz değişti, yaşam alanları daraldı. Sosyalleşme imkânı sunacak yeşil alanlar, spor alanları veya rekreasyon kalmıyor. Taleplere yönelik konuttan çok getiri sağlayan, para kazandıran konut öncelikli oldu. Oysaki kent dediğimiz yerleşim biriminde öncelikli yapılarımız konutlarımızdır. Konutlara sadece getiri sağlayan, başımızı sokabileceğimiz yaşam alanları olarak bakmamalıyız. Nasıl bir hayat akışı planlıyorsak, konutu da bu hayat akışına göre oluşturmalıyız. Hayat akışı ile çatışan konut, kişinin iç çatışmasını artırır.

Kırsaldan göçle kente gelen bireylerin kentli olma sürecini tamamlayabilmeleri ve yerleşik kentlilerle aralarındaki farkı kapatabilmeleri, kentsel yaşam kalitesini gerçekleştirmek bakımından önemlidir. Aksi durumda kırsaldan kente gelen birey “kentli kimliği”ne kavuşamamakta, kentlerde “tanımsız”, “kimliksiz” ve “güvensiz” mekânlara dönüşmektedir. Böyle bir kent ortamı, “kenti umursamama”, “kendini kentle bütünleyememe” ve “kente aidiyet duymama” gibi duygular yaratmakta ve sonuçta “sahipsiz kentler” ortaya çıkmaktadır.

Tıpkı diğer tüm canlılar gibi yıllar içerisinde kentin yaşadığı hastalıklar, kazalar, kentin geleceğini etkilemektedir. Bazen savaşlar, afetler, kentler için yeniden doğuşlara vesile olmakta; bazen de gecekondulaşma gettolaşma gibi “kent kanserleri” kentleri yaşanmaz kılmaktadır. Bitkisiyle, hayvanıyla ve mikro organizmasıyla kent bir bütündür. Üzerinde yaşayan canlılarla beraber canlı bir organizma olan kent, ruhsal ve bedensel açıdan sağlıklı oldukça sağlık kaynağı olacaktır.

Sağlıklı bireyler için konut ihtiyacı kadar önemli başka ihtiyaç daha vardır. Endüstrileşme ve kentleşmenin ortaya çıkardığı yaşam biçimine sürekli uyum sağlamak zorunda olan kişilerin, harcadıkları enerjinin doğurduğu gerilimlerin periyodik olarak ortadan kaldırılması, psikolojik dengelerini korumak açısından gereklidir. Bunun için farklı zaman aralıklarında kişilere ait serbest zaman olanaklarının yaratılması toplumlarda kurumsallaşmıştır. Endüstrileşen toplumlarda iş ve yaşam koşullarının kişiyi topluma yabancılaştırması, üretim açısından son derece olumsuz bir etkidir. Bu olumsuzluğu giderebilmenin temelinde, serbest zaman olanakları yaratılarak bireyin kendini yenilemesi yatmaktadır (3).

Rekreasyon alanlarının oluşturulması, yaşam ve ulaşım alanlarının düzenlenerek oluşacak alanların yeni konut için değil, konut kapasitesiyle doğru orantılı sosyal ve kültürel ihtiyaçlar düşünülerek tasarlanması gerekmektedir. ABD’de 1960-2000 yılları arasında gelir düzeyinin artması, çalışma saatlerinin 32 saate düşmesi, ulaşım olanaklarının gelişmesi gibi nedenlerin etkisiyle, dış mekân rekreasyon etkinliklerine katılanlar yaklaşık % 35 oranında artmıştır (3).

Çalışanlar gibi çocuklarımızın da enerjilerini deşarj edecekleri alanlara ihtiyaçları var. Çocuklarımız okula gitsinler, eve gelsinler bilgisayarın başında, televizyonların başında akıllı uslu otursunlar! Hayır... Tam tersine çocuklarımız enerjik bireylerdir, enerjilerini atmaları lazımdır.

Yanlış yaşam şekillerimiz nedeniyle her çocuğu hiperaktif ve ilaç bağımlısı yapar hale geldik.

Yerel yönetimler avantajlı konumlarıyla kenti tasarlarken, kenti sağlıklı şehir statüsüne getirme gayesini de gütmelidir. Kentin sağlıklı şehir statüsüne getirilmesi, zihniyette dönüşüm gerektirir. Bu dönüşümde önceliklerimiz şunlar olmalıdır:

- Konut ve kent anlayışında dönüşüm
- Ulaşım düzenimizde dönüşüm
- Otopark, park ve oyun alanı dönüşümü
- Spor ve rekreasyon alanlarında dönüşüm
- Okul ve diğer kamu alanlarında dönüşüm

Sağlıksız kentleşme vurgusuyla birlikte akla ilk gelen soru, “Sağlıklı kent nedir?” olmaktadır. Sağlıklı kent kriterlerini Dünya Sağlık Örgütü şöyle sıralamaktadır:

- Temiz, güvenli, yüksek kalitede fiziksel çevre
- Dengeli ve sürdürülebilir bir ekosistem
- Güçlü ve dayanışma içinde başarılı bir toplum
- Kendi hayatı, sağlığı ve refahını etkileyen kararlara katılım ve bu kararlar üzerindeki etkisi
- Şehirde yaşayanların hepsinin temel ihtiyaçlarının karşılanması (gıda, su barınma, gelir, güvenlik, iş vb.)
- Çeşitli iletişim, etkileşim ve bağlantıları kullanarak, var olan tüm deneyim ve kaynaklara ulaşma
- Farklı, yaşam için gerekli olan ve yenilikçi şehir ekonomisi
- Kültürel, tarihi ve biyolojik geçmişine ve mirasına sahip çıkan vatandaşlar
- Herkes tarafından ulaşılabilen ve yeterli düzeyde halk sağlığı ve bakım hizmeti
- Yüksek sağlık hizmeti (4).

Ülkelerin gelişmişlik düzeyi ve kentleşme oranı arasındaki bağlantı, kentlerin ne kadar gelişmiş olduğunun veya bu gelişimin kentli tarafından benimsenip benimsenmediği belirleyicidir. Bugün kenti sadece konut, işyeri ve ulaşım olanakları sunan bir şey olmanın ötesinde algılayıp onun politik düzlemdeki temsiline de sağlıklı bir yaklaşım geliştirmek, zor da olsa gerekliliktir. Öte yandan kent- sel yönetimler; kentlerdeki iş ve çalışma olanakları, sağlık, eğitim, alt yapı ve üst yapı sorunlarını çözmek için ürettikleri makro ve mikro ölçekli planların halk tarafından kolayca benimsenmemesi ve hatta zaman zaman direnç göstermesi gibi sorunlarla karşı karşıyadır (5).

Sağlıklı kent, sadece kent olma sürecini tamamlamış, talep gören bir beton yığını değildir. İçinde yaşayan insanların her etkileşimde insanlarla birlikte

yaşayan ve onlarla birlikte değişime uğrayan bir mekânlar bütünüdür. Bu yüzden kentin zaruretten dolayı tercih edilmesinden ziyade, duygusal bağ ve geçmiş birlikteliği oluşması önemlidir. Sağlıklı kent; insanlarla birlikte çeşitli değişimler yaşayabilen, canlı, insanların talep ve ihtiyaçlarını karşılayabilecek donanımına sahip kendir. Sağlıklı kent; kültürel geçmişi, bugünü ve muhtemel gelecek planlarını bünyesinde barındırabilecek ve bu süreçlerin tamamında varlığını sürdürebilecek kalite ve nitelikte, insanların sadece çalışmak için değil yaşamak için de tercih edebilecekleri bir kendir.

Kentin oluşumundan veya tercih edilmesinden ziyade, kentlilik bilincinin ve kentin benimsenmesi önemlidir. Kentsel krizin önemli bir sebebi, kırsal nitelikli yoğun göç baskısıdır. Kırsaldan kente gelen bireylerin kentli olma sürecini tamamlayabilmeleri ve yerleşik kentlilerle aralarındaki farkı kapatabilmeleri, kentsel yaşam kalitesini gerçekleştirmek bakımından önemlidir. Aksi durumda kırsaldan kente gelen birey "kentli kimliği"ne kavuşamamakta, kentler de "tanımsız", "kimliksiz" ve "güvensiz" mekânlara dönüşmektedir. Böyle bir kent ortamı, göçle gelenleri kentlileştiremeyeceği gibi yerleşik kentlilerde de "kenti umursama", "kendini kentle bütünleyememe" ve "kente aidiyet duymama" gibi duygular yaratmakta ve sonuçta "sahipsiz kentler" ortaya çıkmaktadır (6).

Tabii tüm bu süreçleri kültür ve ihtiyaçlar perspektifinden değerlendirdiğimiz gibi halkın taleplerine de bakmalıyız. Talepler karşılığında katılım artmakta ve böylece kent benimsenmektedir. Yaşayan halkla meseleleri konuşarak kararlar almamız. Çünkü bu işler yasakla halledilemiyor. Gerçek anlamda toplumun destek vermediği, toplumsal taleple örtüşmeyen hiçbir yasağı da uygulayamazsınız. Örneğin bugün şehir içi ulaşım hız sınırı 50'dir. Uygulayabiliyor muyuz? Hayır. Çünkü toplum bunu kabul etmiyor.

Kentin sahiplenilmesi, kente ait kültürün oluşmasını gerektirir. Kültürün oluşumu belli bir bilinç ve bağlılık gerektirir. Ancak hızla artan kent nüfusu, hem kenti sahiplenmeyi hem de kente sunulması gereken hizmetlerin tam manasıyla yerine getirilmemesine sebep olmuştur. "Türkiye'de kentlerin sağlıksız gelişiminin toplumsal maliyeti söz konusu olduğunda, daha çok gecekondulaşma, altyapı hizmetlerinin yetersizliği, imar planlarının gereği gibi uygulanmaması, kentsel yaşam kalitesindeki azalma gibi sorunlar dile getirilmektedir. Sağlıksız kentleşme, kent güvenliğini de olumsuz etkilemektedir. Kalabalık ve heterojen nüfus yapısı, farklı kimliklerin varlığı, toplumsal denetimin

zayıflığı, ekonomik ve mali kaynakların zenginliği, kentleri suç işlemek için ideal alanlar haline getirmektedir (7).

Kentin kimliği, daha çok bir idea olarak kurulmaktadır. Bir kentin ne olduğu, nasıl görüldüğü onun kimliğini yansıtmaktadır. Kentin kimliğini, daha çok doğrudan onda gözlenebilir özellikler, yaşayarak elde edilen deneylerden giderek ona yakıştırılanlar oluşturmaktadır. Kentin sahip olduğu her şey, kentin kimliğinin ne olabileceğini sınırlar ve kimlik de kentin varlığının gelişimini yönlendirmiş olur. Bir kentin kimliğinden söz edildiğinde, kentte yaşayanların onda buldukları bir değerler kümesinden, kente yüklenen bir idealleştirmeden söz etmiş oluruz (8). Örneğin Floransa sanat, Paris kültür, Varşova müzik, Vatikan din kentidir. Ayasofya ve Sultanahmet Camii, turistleri büyüleyen İstanbul kimliğinin iki görkemli ögesi, bütün zamanları birleştiren uygarlık simgeleridir. Paris'i Eyfel Kulesi, Pekin'i İmparatorluk Sarayı, Venedik'i gondollar, Fas'ı bedeviler, New York'u Özgürlük Anıtı, Antakya'yı Mozaik Müzesi her sözcükten daha çabuk çağırıştırır ve tanımlar (9).

Kentler canlıdırlar, bazı kentlerin yaşı binlerle ifade edilir. Kente ait yerel yönetimin etkisi kentin yaşıyla doğru orantılıdır. Tıpkı tüm diğer canlılar gibi yıllar içerisinde kentin yaşadığı hastalıklar, kazalar, kentin geleceğini etkilemektedir. Bazen savaşlar, afetler, kentler için yeniden doğuşlara vesile olmakta; bazen de gecekondulaşma gettolaşma gibi "kent kanserleri" kentleri

yaşanmaz kılmaktadır. Canlı bir yapı olan kentler, üzerinde yaşayan tüm canlılarla ilişkisindeki güçlü etkileşim nedeniyle tüm canlıları, tüm canlılar da kentleri etkilemektedir. Bitkisiyle, hayvanıyla ve mikro organizmasıyla kent bir bütündür. Üzerinde yaşayan canlılarla beraber canlı bir organizma olan kent, ruhsal ve bedensel açıdan sağlıklı oldukça, sağlık kaynağı olacaktır.

Kaynaklar

- 1) Özbay, Hasan (t.y.). "Günümüz Türk Kentlerindeki Kaybolan Birliktelik Kent ve Mimar". *Mimarlık Dergisi*, (89/5): 44-47.
- 2) Ökten, Sadettin (Mart 2015). *Fincanımda Kola Var*. İstanbul: Tuti Kitap
- 3) Mansuroğlu Sibel (2002) "Akdeniz Üniversitesi Öğrencilerinin Serbest Zaman Özellikleri ve Dış Mekân Rekreasyon Eğilimlerinin Belirlenmesi". *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 15(2):53-62.
- 4) Gölcük Sağlıklı Kentler Birliği, <http://skb.golcuk.bel.tr/id3.html>, (Erişim Tarihi: 07.01.2016).
- 5) Mutlu, Ahmet, Özgür Özyayın, Ayfer İlhan (Aralık 2011). *Metropol Kent Samsun'da Kentlilik Bilinci*. Samsun: Baskı Dünyası.
- 6) Arapkirioğlu, Kumru (2007) *Kentli Kimliği ve Kentsel Siyasal Hareketler*. İstanbul: İmge Yayınları.
- 7) Karasu, Mithat Arman (2008) "Türkiye'de Kentleşme Dinamiklerinin Suça Etkisi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57(4):255-281.
- 8) Tekeli, İlhan (1991). "Bir Kentin Kimliği Üzerine Düşünceler", *Kent Planlaması Konuşmaları*, Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayını.
- 9) Çizgen, Nevval (1994). *Kent ve Kültür*. İstanbul: Say Yayınları.